

Magay Tamás 90 éves*

Tisztelt kollégák, kolleginák, igen tisztelt Ünnepe! Nemrég került a kezembe újra az ORSZÁGH LÁSZLÓ szerkesztette, 1966-ban megjelent Szótártani tanulmányok című kötet, amelynek munkatársai között kissé csodálkozva, de csodálkozással vegyes elismeréssel több hajdani tanárom nevével találkoztam, akik közül ketten a Lónyay utcai Református Gimnázium első osztályában tanítottak. Elegendő megemlítenem LENGYEL LAJOS és SZABADI BÉLA tanár urak nevét, akik a református gimnázium megszüntetése után a Nyelvtudományi Intézet keretében kaptak lehetőséget tudásuk gyümölcsöztetésére, valamint nem utolsó sorban megélhetésük biztosítására. Az impozáns kötet szerzői között olvassuk ünnepeltünk nevét is, aki 1964-ben szótár-szerkesztőségi munkatársaként dolgozott, és A magyar szótáriródalom könyvészete 1945-től 1964-ig címmel részletes tanulmányt is közölt. A „munka” minősítést csak jogi terminusként említem, különben az említett tanulmánykötet szerzői nem csupán azért dolgoztak, hogy megélhetésüket biztosítsák, hanem valamennyien érdeklődési körüknek megfelelő tudományos tevékenységet fejtettek ki. Az említett tanulmánykötet munkatársai a kor legjelentősebb filológusai voltak: BALÁZS JÁNOS, BÁRCZI GÉZA, KISS LAJOS, ORSZÁGH LÁSZLÓ és még többen is, akik az egyetemi segédkönyvet részben írták, részben lektorálták. Közéjük tartozott ünnepeltünk is. Egy alkalommal szélesebb baráti körben, szőlőszedés közben került sor néhány „kényes” szakmai témáról zajló beszélgetésre, amelyek bizonyos mértékig politikai színezetűek is voltak. Tamás bátyám egy ilyen beszélgetés során említette egy szakmai és egyúttal politikai „bravúrját”, nevezetesen a *belép* igének magyar–idegennyelvi szótárakban való értelmezését, hogy tudniillik aki elhatározza magát valamely politikai szervezethez való csatlakozásra, nem *’a* pártba’ lép be, hanem *’egy* pártba’. Kíváncsiságból nem sokkal az említett beszélgetés után, de később is érdeklődéssel kerestem ki a magyar–orosz szótárak megoldásait, és azt tapasztaltam, hogy a HADROVICS–GÁLDI-szótárban is *’a* pártba’ kifejezés szerepel.

Itt emlékezem meg röviden ünnepeltünk munkásságának értékelésével együtt boldogult mesterem és atyai barátom, Hadrovics László munkásságáról is. Jól emlékszem, hogy amikor házitanítóként hozzájuk jártam, Hadrovics professzor talán túlságosan megfontoltan, tehát átgondoltan dolgozott és szerkesztgette kis cédulákon kézírással a szócikkeket. Többször is tanúja lehettem a társszerző, Gáldi László professzor sürgetéseinek, amelyekre boldogult professzorom azt mondta, hogy „könnyű Gáldinak, mert Gáldi zseni”.

Az idegennyelv–magyar és magyar–idegennyelv szótáraknak vitathatatlanul nagy jelentősége van – különösen szláv szomszédaink szláv (elsősorban cseh, szlovák, horvát, szerb és szlovén) nemzetiségek nyelvének elsajátítása, valamint a hallás utáni megértése tekintetében is. A dél-magyarországi szerbek és horvátok például a hétköznapi beszélt nyelv megértésének érdekében morfológiailag adaptált magyar szavakat használnak. Ennek oka a legtöbb esetben az anyanyelvi kifejezésnek a magyarhoz képest (sokszor német mintán alapuló) terjengőssége. Csak néhány példán mutatom be ezt a nyelvi kérdést. Kőzismert, hogy az *’óvoda’* fogalmának szláv nyelvi kifejezése német mintát tükröz, pl.

* Elhangzott a Nyelvtudományi Társaság 2018. október 16-i ülésén.

a *Kindergarten* szó szerinti fordításban 'gyermekkert', ez a jelzős szerkezet használata azonban a mindennapi nyelvhasználatban kissé bonyolult, különösen abban az esetben, ha óvodásról van szó, amely fogalmat az írott (esetünkben horvát) nyelv három tagból álló összetétellel fejez ki: 'a gyermekkert látogatója'. Lényegesen egyszerűbb az *óvoda* és az *óvodás* főnév használata, s nincs akadálya annak sem, hogy beilleszkedjék a nemzetiségi nyelvhasználatba ugyanebben az alakban (*ovudaš, ovudašica*). Az ilyen szavaknak és szó szerkezeteknek nincs helye a standard (irodalmi) nyelvhasználatban, amint ezt a szótárak is mutatják, noha néhány magyar–(szerb)horvát szótárban a *zabavište* tkp. 'szórakozó, időtöltési hely' jelentéssel szerepel, amely nem igazán fedi le az eredeti német kifejezést.

Hasonló kérdések merülnek fel olyan esetekben, amelyekben az eredeti (mintakifejezés) nem mond eleget annak a konkrét feladatáról, aki az átadó nyelvbéli cselekvést gyakorolja. (pl. *der Gefreite – őrzetető – razvodnik*) stb. A német kifejezés 'valami alól való mentesítés'-t jelent, míg a magyarban a cselekvés (tkp. 'az örök, őrség vezetése') pontos feladatát fejezi ki, tudniillik az örök irányítását. Mindezt csupán annak illusztrálására hoztam fel példaként, hogy mennyire fontos szláv a szomszédainkkal való kölcsönös megértés.

A magyar szótárirodalom bibliográfiája ünnepeltünk szerkesztésében 2011-ben jelent meg. Különösen fontos részeit képezik a szomszédos szláv nyelvek szótárai, illetve a magyar–horvát, szerb, szlovák, szlovén szótárak. Fontosnak tartom a szomszédos szláv népekkel való kapcsolatunkat, nem csupán az irodalmi nyelvre, de a nyelvjárásokra vonatkozóan is. Erre figyelmeztet Magay Tamás munkássága is, hiszen napjainkban a szláv szomszédokkal való kapcsolatunk kölcsönös és egyre fontosabb, annak ellenére, hogy az angol nyelvű publikálás, sőt egymás közti kommunikáció egyre elterjedtebb.

Még a Studia Slavica akadémiai folyóirat főszerkesztői minőségében volt alkalmam több (elsősorban külföldi) munkatársunk érdekes kérdését, illetve javaslatát meghallgatnom. Az egyik javaslat az volt, hogy minden publikáció angol nyelven jelenjék meg, a másik kérdés (vagy inkább kérés) arra vonatkozott, hogy az orosz nyelvű cirill betűs szövegeket latin betűre átírva közöljük. Ehhez való hozzászólásomat már jóneveltségem sem engedélyezte.

Minden bizonnyal Magay Tamás munkásságának ösztönzésére vállalkoztunk egy szláv lexikográfiai munka összeállítására és kiadására, amely Kis szláv lexikográfia cím alatt, nagyrészt ünnepeltünk 2004-ben megjelent művének (A magyar szótárirodalom bibliográfiája) mintájára látott napvilágot az Opera Slavica Budapestinensia sorozat köteteként a Szláv Filológiai Tanszék oktatóinak szerkesztésében. Érdekes, sőt fontos lenne e munka bővítése, amivel a tudomány művelői a nemzetek közötti kölcsönös megértést segítenék. Ebben nyújtott és nyújt is ösztönzést és segítséget ünnepeltünk munkássága is.

Ma, amikor a legkorszerűbb eszközök állnak rendelkezésre, eszembe jutnak az ötvenes évek szótárszerkesztőinek, elsősorban persze tanítómesteremnek „küzdelméi” az idővel. Korunk lexikográfusai lényegesen gyorsabban és átgondoltabban is tudnak dolgozni, mint a jó ötven esztendővel ezelőttiek, például Hadrovics László és Gáldi László, hogy csak a legjelentősebbeket említsem. Ünnepeltünk ennek a „korszerű” tudóscsoportnak tagja. Jó egészséget és további sok sikert kívánunk Magay Tamás professzor úrnak, hogy továbbra is tanulhassunk tőle.

NYOMÁRKAY ISTVÁN
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem